

АДАБИЙ ТАЪЛИМДА ИНТЕГРАТИВ ЁНДАШУВ

Расулова Р.

*Чирчиқ давлат педагогика университети ўзбек адабиётишунослиги
кафедраси, н.ф.ф.д (PhD), катта ўқитувчи*

Таянч сўзлар: адабий таълим, инновацион технологиялар, интеграция, қиёслаш, таълим сифати, роман, драма, илм олиш, таҳлил.

Ключевые слова: литературное образование, инновационные технологии, интеграция, сравнение, качество образования, роман, драматургия, обучение, анализ.

Key words: literary education, innovative technologies, integration, comparison, quality of education, novel, drama, teaching, analysis.

Янгиланиб бораётган Ўзбекистонда таълимга эътибор, унинг сифатини ошириш ва бунинг натижасида ўсиб келаётган ёш авлодга сифатли, ҳар томонлама мукамал билим бериш бугунги куннинг долзарб масалаларига айланмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 30-августдаги “Ёшларни илм-фан соҳасига жалб этиш ва уларнинг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4433-сонли Қарориди кўзда тутилган вазифалар айнан шу масалаларни ижобий ҳал қилиш йўлидаги асосий ислохотлардан бири бўлиб хизмат қилмоқда.

Бугунги кун ёшлари қалбига адабиёт билан йўл топиш, адабиёт оламига ошно қилиш бироз мураккаблашиб бормоқда. Яъни китоб ўқишга нисбатан интернет тармоқлари ёшларимизни ҳар томонлама қуршаб олган. Бундай қалтис вазиятда адабиёт ўқитувчиларидан когнитивлик, креативлик, касбига юксак садоқат ва замон билан ҳамнафаслик юксак даражада талаб этилади. Ўқув жараёнини ташкил этишдаги асосий вазифа педагогик технологиядан самарали фойдаланиш эканлиги исбот талаб қилмайдиган ҳақиқат. Аммо шу кунга қадар педагогик технологиянинг аксарияти назарий муаммоларга бағишланган бўлиб, унинг амалиётга таъсири камроқ сезилди. Бунинг учун замонавий технологияларни тезроқ амалиётга жорий этиш усулларини ишлаб чиқиш талаб этилади. Таълим интеграцияси – фанлараро алоқанинг

юқори даражаси, бир бутун интеграллашган билимларни яратишга имкон берувчи восита. Интеграция тушунчасига берилаётган таърифлар турлича ушбу таърифларнинг умумийлик томони - интеграция бу атрофимиздаги борлиққа яхлит қарашга эришишдан иборат. Хулоса қилиб айтганда адабий таълимда атроф-олам, борлиқ билан муносабат яхлитлигини ўзида акс эттиргандагина ўқувчиларни ҳақиқий китобхон даражасига кўтариш.

Ҳар бир дарсда, ҳар бир кичик матндан то бадиий асар таҳлилигача интегратив ёндашган тарзда амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади. Асар мазмун-моҳиятини ҳар бир ўқувчи тушуниши, қаҳрамонларнинг туйғуларини ҳис қилиши, асар ичида яратилган ҳаётда яшаши, энг муҳими, асардаги воқеалардан ўзи учун хулоса чиқара олиши ёки уларга нисбатан танқидий фикрлай олиши учун интеграцион ёндашув борлиқни ҳис самарадорлигини оширади.

Мисол учун, 11-синф “Адабиёт” дарслигида берилган “Кеча ва кундуз” асарининг мазмун-моҳиятини ўрганишда асарнинг ҳажман кўплиги ўқувчиларни зериктириши мумкин. Романнинг асосий мазмунини очиб берувчи воқеаларни эса асардан айро ҳолда тушунтириш мураккаб вазият бўлиб, асар воқеалари орасидаги узилишлар натижасида ўқувчиларда асосий мазмундан чалғиш ва тушунмаслик ҳолатлари юзага келиши мумкин. Бу вазиятда адабиёт дарсларида бадиий асарлар таҳлилини ўтказиш учун интегратив ёндашувдан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади. Масалан, “Кеча ва кундуз” романи мазмунини тушунтиришда Маҳмудхўжа Бехбудийнинг “Падаркуш” драмасидан фойдаланиш мумкин. Маълумки, драма ҳажм жиҳатдан романдан анча кам. Бундан ташқари, романга нисбатан драмада образлар ҳам сон жиҳатдан кам бўлади, воқеалар эса шиддатлироқ кечади. Энди нима учун айнан “Падаркуш” драмаси билан қиёслаганимизга тўхталсак. “Падаркуш” драмаси сарлавҳасидаёқ асарнинг асосий мазмуни ёритилган бўлиб, ушбу асарда илмсиз, жаҳолат ботқоғига ботган инсонлар (-миллатимиз)нинг аянчли тақдири тасвирланган. Драмада илм олиш ҳақида берилган фикрлар “Кеча ва кундуз”да ҳам яққол акс этганлигини кўришимиз мумкин. Жумладан, “Падаркуш”да Зиёли образининг Бойга ўғлини ўқитиши лозимлиги ҳақида айтган фикрлари қуйидагича келтирилган:” Олими замоний бўлмоқ учун болаларни, аввало, мусулмоний хат ва саводини чиқаруб, зарурияти диния ва ўз миллатимиз тилини билатурғондан сўнгра ҳукуматимизни(нг) низомли мактабларига бермоқ керакдур, яъни гимназия ва шаҳар мактабларини ўқуб тамом қилғонларидан сўнг, Петербург, Масков дорилфунунларига юбориб, доктурлик, закунчилик, инженерлик, судялик, илми санъат, илми иқтисод, илми ҳикмат, муаллимлик ва бошқа илмларни

Ўқутмоқ лозимдир. Русия ватанина ва давлатина билфеъл шерик бўлмоқ керакдир ва давлат мансабларига кирмоқ лозим. Токи маишати эҳтиёжи замонамиз тўғрисида ватан ва миллати исломга хизмат қилинса ва ҳам давлати Русия подшоҳлик мансабларига кириб, мусулмонларга наф еткурулса ва ҳам давлати Русияга шерик бўлунса, ҳаттоки, шул тариқа ўқуган мусулмон болаларини Фарангистон, Америка ва Истанбул дорилфунунларига тарбия учун юбормоқ керакдур”. Худди шундай фикрлар “Кеча ва кундуз” романида жади́днинг Мирёкубга айтган гапларида ҳам ифодаланган.

Асарнинг яна бир жойида Зиёлининг илм ҳақидаги куйидаги фикрлари берилган: “Бизларни хонавайрон, бачагирён ва беватан ва банди қилгон тарбиясизлик ва жаҳолатдур: беватанлик, дарбадарлик, асорат, фақру зарурат ва хорликлар ҳаммаси илмсизлик ва бетарбияликнинг меваси ва натижасидур. Дунёга тараққий қилган халқ илм воситаси ила тараққий қилади. Асир ва забун бўлганларда беилмлиқдан. Модомики, бизлар тарбиясиз ва болаларимизни ўқутмаймиз, бул тариқа ёмон ҳодисалар ва бадбахтликлар орамизда доимо ҳукм-фармо бўлса керак. Бу ишларни йўқ бўлмоғига ўқумоқ ва ўқутмоқдан бошқа илож йўқдур.

Юқорида келтирилган фикрларнинг исботи сифатида икки асарда ҳам Ҳадиси шарифдан мисол келтирилган. “Падаркуш”да Зиёли томонидан: “Ҳазрат пайғамбаримиз: илм Хитойга ҳам бўлса, талаб қилингиз, демадиларми?” тарзида ишлатилган ҳадис “Кеча ва кундуз”да домла-имом томонидан: “Чин мулкида, яъни Хитойда бўлса ҳам илм талабида бўлғил” тарзида ишлатилган.

Ушбу мисоллар асосида икки асарнинг мазмун-моҳиятини тушунтириш учун интерфаол методлардан унумли фойдаланиш керак.

Бундай методлар ёрдамида биз ўқувчиларнинг таққослаш, қиёслаш кўникмаларини ривожлантирамиз. Бу эса уларга ўз фикрини мустақил билдира олиш ва уни ҳимоя қилишни ўргатади.

Юқоридаги мисоллардан кўриниб турибдики, икки асарнинг асосий мазмун-моҳияти илмнинг фазилати, жоҳилликнинг оғир ва аянчли оқибатларини очиб бериш десак, муболаға бўлмайди. Хулоса қилиб айтганда, ўқувчиларнинг таълим-тарбия олишида муҳим аҳамиятга эга бўлган адабиёт фанини ўрганиш масаласига алоҳида эътибор қаратилиши лозим. Зеро, маънан етук ўқувчилар келажак бунёдкорларидир.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 30.08.2019 даги “Ёшларни илм-фан соҳасига жалб этиш ва уларнинг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4433-сон Қарори.
2. Чўлпон. “Кеча ва кундуз”. Роман. – Т.: “Янги Аср Авлоди”, 2014. – 232-б.

3. Райхон Расулова "Она тили фанини ўқитишда иқтидорли ўқувчиларни аниқлаш ва уларнинг нутқ маданиятларини оширишда замонавий педагогик технологияларидан фойдаланиш", Таълим, фан ва инновация, 2020.2,б.37-40

4. Rasulova R.B. Umumta'lim maktab o'quvchilarining matn yaratish kompetensiyasini shakllantirishda reminissensiya hodisasining ahamiyati (7-9-sinflarda matn yaratish kompetensiyasini shakllantirish metodikasi) Mug'allim ham uzluksiz bilimlendiriv. Ilmiy-metodikaliq jurnal № 6/1 2021. B. 8-12

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада адабий таълим жараёнида бадий асарларни ўқитишда интегратив ёндашувнинг аҳамияти ёритилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье подчеркивается важность интегративного подхода к преподаванию художественных произведений в процессе литературного образования.

SUMMARY

This article emphasizes the importance of an integrative approach to the teaching of literary works in the process of literary education.